

časných vědeckotechnických prostředků při řízení společnosti; 8. skupina — studium vzájemného působení socialistické společnosti a přírodního prostředí.

Afanasjeva práce jako celek je významným teoretickým příspěvkem k řešení otázek vědeckého řízení socialistické společnosti. Zvláště cenná je tím, že vycházející důsledně z marxisticko-leninské teorie společensko-ekonomické formace dokázala zdůraznit systémový přístup, který je bezpochyby v tomto učení implicitně obsažen. Další předností práce je skutečnost, že přes nezbytnou teoretickou obecnost svého výkladu dokázal autor v mnoha případech reagovat na aktuální problémy praktického vědeckého řízení socialistické společnosti v Sovětském svazu. Je proto jen třeba, aby práce V. G. Afanasjeva neunikla pozornosti ani praktiků z oblasti řízení společenských jevů, ani sociologů zabývajících se o otázky řízení.

Miroslav Foret

Metodičeskije rekomendacii po kompleksnomu planirovaniju socialno-ekonomičeskogo razvitiija gorodskogo administrativnogo rajona (red. V. V. Blinov, A. G. Paškov, B. R. Rjašenko, A. G. Čirjaev) (Metodické návody pro komplexní plánování sociálně ekonomického rozvoje městského správního obvodu)

Leningrad, Leningradskij gosudarstvennyj universitet 1971, 186 s.

Již před několika lety měla naše odborná veřejnost možnost se seznámit se sovětskými publikacemi o plánování sociálního rozvoje kolektivů průmyslových podniků. V současné době se souběžně s těmito pracemi začíná věnovat pozornost plánování sociálního rozvoje v měřítkách širších než jsou pracovní kolektivy, a to zejména v rámci územních celků¹. Právě v této souvislosti jsou zajímavé *Metodičeskije rekomendacii po kompleksnomu planirovaniju socialno-ekonomičeskogo razvitiija gorodskogo administrativnogo rajona*, které byly vypracovány pod redakcí V. V. Blinova, A. G. Paškova, B. R. Rjašenka, A. G. Čirjaeva v Ústavu komplexních sociálních výzkumů při Leningradské státní univerzitě. Jde o další příspěvek k rychle rostoucí sérii publikací, které se v SSSR v posledních letech zabývají rozvíjející se oblastí sociálního řízení a plánování na všech úrovních.

Autoři práce formulují hlavní cíl plánování sociálního rozvoje městského správního obvodu takto: regulovat sociální procesy v měřítku obvodu tak, aby bylo možné stále více uspokojovat materiální a duchovní potřeby

pracujících a napomáhat k vyrovnávání sociální heterogenity pracujících a obyvatelstva obvodu vůbec. K dosahování tohoto základního cíle má sloužit plán sociálního rozvoje městského správního obvodu členěný takto:

- I. Obecná charakteristika správního obvodu;
- II. Průmyslový a vědeckotechnický rozvoj obvodu;
- III. změny v obsahu a charakteru práce, změny profesionální a kvalifikační struktury a kulturně technické úrovně pracujících;
- IV. Zvyšování životní úrovně obyvatelstva;
- V. Rozvoj společensko-politické aktivity pracujících a komunistická výchova osobnosti.

Tomuto schématu odpovídá i rozdělení recenzované práce.

První kapitola se zabývá hlavními úkoly sociálního plánování v městském správním obvodu. Vedle hlavního cíle plánování sociálního rozvoje územního celku a plánu jeho uskutečňování se v ní formulují také jednotlivé konkrétnější úkoly (rozebírané pak podrobněji v následujících kapitolách). Rozebírá se zde pravomoc městských sovětů při řešení sociálních úkolů a konstatuje se, že městský sovět je nyní v otázkách řízení sociálního rozvoje městského obvodu skutečně klíčovým místem; na území své působnosti rozhoduje všechny otázky obvodního významu, v rámci své kompetence koordinuje a kontroluje také všechny podniky a organizace nezávislé na jejich odvětvové podřízenosti. Přísluší mu tedy i posláním koordinovat plány sociálního rozvoje podniků, orientovat je na plnění úkolů společných pro celý obvod a vypracovávat komplexní plán sociálně ekonomického rozvoje obvodu. Tento plán samozřejmě respektuje plány sociálního rozvoje podniků, neredukuje se však na jejich pouhý souhrn, ale představuje novou kvalitu. Autoři říkají, že... „sféra sociálního rozvoje správního obvodu (města) je podstatně širší než okruh otázek sledovaných v plánech sociálního rozvoje výrobních kolektivů“². Tato skutečnost umožňuje městskému sovětu vytvářet takovou variantu plánu sociálního rozvoje obvodu, která bere v úvahu specifické podmínky a sociální problémy, jež je v daném obvodu v určitém období třeba řešit.

V kapitole druhé se autoři zabývají obecnou charakteristikou městského správního obvodu. Vedle popisu daného územního celku je zde kladen důraz na pečlivou a informačně dobře zajištěnou prognózu jeho vývoje, a to pokud jde o demografické charakteristiky na 20–25 let, pro vědeckotechnický vývoj nej-

¹ Z prací věnovaných této tematice uvádím: *Ekonomičeskije i socialnoje planirovanije v masštabe rajona*. Lenizdat 1973.

Alymov, A. N. — Skogorev, V. A.: *Některé problémy i opyty teritorialnogo socialnogo planiro-*

vanija. Socialnoje upravlenije, planirovanije, prognostirovanije. Kyjev 1970.

Jelmejev, V. J. — Rjašenko, B. R. — Jušin, J. P.: *Kompleksnoje planirovanije ekonomičeskogo i socialnogo razvitiija rajona*. Lenizdat 1972.

² Viz s. 5 recenzované práce.

méně na 15—20 let dopředu. Prognóza má být podkladem nejen pro perspektivní plánování, ale hlavně pro průběžné plánování sociálního rozvoje.

Třetí kapitola je věnována ekonomickým, průmyslovým a vědeckotechnickým ukazatelům rozvoje městského obvodu. Je zde uveden seznam 45 ukazatelů týkajících se vedle čistě ekonomických charakteristik také stupně mechanizace a automatizace práce, finančního přínosu vědeckovýzkumné práce, zlepšování pracovního prostředí, výstavby sítě závodních jídelen a bufetů, úpravy sadů, výstavby stadionů, dětských hřišť, pionýrských táborů apod.

V kapitole čtvrté, která pojednává o změnách v obsahu a charakteru práce, profesionálně kvalifikační struktury a kulturně technické úrovni pracujících, je uveden velký počet ukazatelů vycházejících z technické vybavenosti, způsobu organizace práce a struktury pracovních sil v podnicích a institucích obvodu. Značná část se týká změn v charakteru těžké manuální práce, hlavně pokud jde o její mechanizaci a automatizaci; dále zachycuje fluktuaci pracovních kádřů podle jednotlivých odvětví, úroveň kvalifikace a vzdělanosti pracovníků apod. Je zde obsažen také metodický návod, jak postupovat při sestavování této části plánu — od shromáždění údajů za podniky a organizace až po vypracování ukazatelů a opatření pro celý obvod.

Nejobširnější z celé práce je kapitola pátá, ve které se rozebírají otázky spojené se zvyšováním životní úrovně pracujících a obyvatelstva městského správního obvodu vůbec. Dílčí cíle této části plánu jsou tyto: 1) růst mezd a reálných příjmů pracujících v závodech i všech obyvatel obvodu; 2) zlepšení obchodních služeb; 3) zlepšení komunálních služeb pro obyvatelstvo; 4) zlepšení zdravotní péče; 5) zlepšení bytových podmínek obyvatelstva; 6) rozvoj a zdokonalení systému sociálního zabezpečení.

Velmi instruktivně se zde rozebírá postup při sestavování plánu sociálního rozvoje. Celá procedura je rozdělena do 7 etap: první etapa spočívá v vymezení výchozích principů celkové koncepce plánování a ve zpřesnění základních úkolů plánu a rozpracování systému základních ukazatelů. Druhá až pátá etapa se týká rozpracování metodologie sběru informací, jejich zpracování a analýzy výsledků. Interpretace výsledků, která je obsahem šesté etapy, tvoří základ pro etapu sedmou, v níž se sestavuje komplex sociálních opatření zaměřených na zvyšování životní úrovně pracujících.

V páté kapitole jsou dále rozebírány jednotlivé faktory, jejichž prostřednictvím lze na zvyšování životní úrovně působit; důraz je přitom kladen na stanovení vhodných ukazatelů, které by umožnily sledovat vývojové trendy těchto faktorů. Kladem publikace je, že tyto ukazatele jsou vybírány se zřetelem na jejich empirickou sledovatelnost; lze konsta-

tovat, že ať už jde o růst mezd a reálných důchodů, sítě služeb, bytových podmínek nebo životního prostředí, mají autoři dobře zpracovanou metodiku vytváření sociálních ukazatelů i pozdějšího sběru informací.

Povšimněme si zde například výborně zpracované části pojednávající o sociálním plánování v oblasti zdravotní péče. Zvyšování efektivnosti ochrany zdraví je chápáno jako součást sociálního rozvoje, opírající se o společenské zdroje a o racionální způsob organizace. Autoři uvádějí řadu ukazatelů, jejichž prostřednictvím je možné sledovat dvojitý přístup k zlepšování zdraví obyvatelstva: první se týká přímého potírání konkrétních onemocnění, druhý vychází ze zlepšení organizace a činnosti zdravotnických zařízení. Při realizaci prvního záměru autoři doporučují diferencovaný přístup k jednotlivým skupinám obyvatelstva na základě znalosti jejich zdravotního stavu. Při druhém přístupu lze při plánování sociálních opatření vycházet ze zkušeností, které zdravotnická zařízení již získala při uplatňování jiných organizačních forem řízení zdravotní péče.

Předpokládá se, že ta část plánu sociálního rozvoje městského správního obvodu, která se týká zlepšení zdravotní péče, bude soustředěna na 4 hlavní oblasti působnosti: 1) ambulantní klinikou a nemocniční pomoc, 2) materiální základ a zdroje zdravotnických zařízení, 3) zdravotní personál obvodu, 4) sanitární hygienická opatření. Velmi kladně je třeba hodnotit snahu autorů opřít přípravu plánu o řadu demografických charakteristik (např. tempo přirozeného přírůstu, věkové rozložení obyvatelstva podle pohlaví, porodnost, úmrtnost, sňatečnost aj.). Tyto širší návaznosti slouží nejen k lepší interpretaci prováděných výzkumů, ale i k prognózování na další období.

Velmi zajímavá je kapitola šestá, která se zabývá rozvojem společensko-politické aktivity pracujících a komunistickou výchovou člověka. V této oblasti má sociální plánování řešit úlohu maximálního uspokojování sociálních a duchovních potřeb lidí. Metodika a sledované ukazatele se týkají: a) rozšiřování účasti pracujících na řízení státních, stranických, komsomolských a odborných organizací v obvodu; b) zvyšování podílu dělníků ve společenském aktivu obvodu; c) zvyšování počtu osob spolupracujících v orgánech státní kontroly, soudružských soudech apod.; d) zvyšování počtu osob pořízujících se na řízení výroby; e) zmenšování počtu přestupků a narušování pracovní disciplíny. Pokud jde o ukazatele rozvíjení komunistické výchovy a duchovního rozvoje pracujících, zaměřují se autoři na ukazatele postihující: a) růst počtu zájemců o různé formy politické osvěty, b) přípravu kádřů pro soustavu politické výchovy, c) rozvoj materiálního základu politické výchovy, d) zlepšování možností kulturního využití obyvatelstva, e) rozvoj materiálního základu pro kulturní život a kulturní činnosti, f) rozvoj tělovýchovy v obvodě.

Informace o stupni sociálně politického a duchovního rozvoje lze získávat ze zpráv závodů, organizací a institucí obvodu, dále od stranických a komsomolských orgánů, z různých hlášení a sociologických výzkumů provedených v obvodu, a posléze i z údajů shromažďovaných městskými a obvodními sověty a plánovacími orgány. V tabulkách se uvádí řada ukazatelů vztahujících se mj. ke změnám v charakteru práce, stavu sociální a kvalifikační struktury, výrobním kolektivům, kulturní úrovni pracujících, podmínkách práce, výši platů, podmínkám bydlení, fyzickému zdraví obyvatel atd. Některé ukazatele jsou chápány normativně (např. na každých 1000 obyvatel nutno počítat s 12 místy v kinech, 7 místy v klubovnách apod.).

Vedle uvedených okruhů se autoři zabývají v této kapitole také právní výchovou občanů a bojem proti narušování právních norem. Cílem právní výchovy je zvyšovat právní kulturu sovětských občanů a rozvíjet jejich sociálněprávní aktivitu, zamezující narušování norem sovětského práva. Ukazatele sociálního rozvoje obvodu v této oblasti se pak vztahují ke třem úrovním: a) k úrovni právních znalostí nutných pro určitou skupinu obyvatelstva v souvislosti s jejím sociálním postavením, b) k úrovni osvojení (internalizace) právních znalostí; c) k úrovni skutečného právního chování různých skupin obyvatel.

Poslední kapitola recenzované práce je po metodologické stránce nejzajímavější. Ze syntézy předchozích kapitol vyplývá způsob sestavování konkrétního plánu sociálního rozvoje městského správního obvodu. Autoři zde předkládají velmi podrobně zpracované schéma zahrnující jednotlivé činnosti při vytváření plánu sociálního rozvoje. Je to vlastně síťový graf, kde uzlové body jsou vytvářeny jednotlivými konkrétními činnostmi a spojnice mezi nimi ukazují jejich vzájemné návaznosti a podmíněnosti. Schéma vychází z níže uvedeného pojetí procesu vytváření sociálního plánu: Nejprve se vytvoří plánovací orgán, zabezpečí se personálně i technicky. Poté se vypracují výchozí principy pro sestavení plánu, provede se analýza současného stupně rozvoje a získaná data se zpracují na počítačích. Jako zdroje informací mohou posloužit statistické zprávy o plnění plánu, další statistické materiály místní povahy, data z censu, soupisy kvalifikovaných pracovníků, rozhodnutí vyšších orgánů týkající se obvodu, materiály výkonného aparátu městského sovětu, materiály politických a společenských organizací, data z výzkumů a závěry odborníků. Autoři předvídají nezbytnost doplnit informační podklady samostatnými sociálními výzkumy. Na samém konci plánovacího procesu je výstup:

- prognóza perspektiv rozvoje obvodu
- odhad hodnot ukazatelů plánu a určení zdrojů, které budou k dispozici
- vypracování systému kontroly plnění plánu (jak ze strany plánovaného orgánu, tak i ze strany obyvatelstva obvodu).

Kolektivní autorů se nesporně podařila velmi důležitá věc: pokusili se úspěšně uplatnit komplexní přístup k plánování sociálního rozvoje městského správního obvodu. Navržená metodika a soustava ukazatelů může sloužit za dobré východisko pro experimentální kroky v sociálním řízení územních celků. V této souvislosti je nutné ocenit důraz, jaký autoři kladou na provádění konkrétních sociologických výzkumů před i v průběhu řídicího procesu. Určitou výhradu je třeba vyslovit k počtu ukazatelů, s nimiž metodika počítá. Lze očekávat, že faktické používání tak rozsáhlého množství ukazatelů by vedlo k přehlcení plánovacího aparátu různými druhy dat a sestavení plánu by bylo příliš náročné jak po stránce technické, tak i časové a finanční. Detailně zpracované schéma plánovacích činností však ukazuje, že autoři jsou si tohoto faktu vědomi a jejich síťový graf plánovacího procesu lze pokládat za významný přínos k racionalizaci plánování a zvyšování efektivnosti práce plánovacích orgánů.

V zájmu komplexnosti sociálního plánování rozvoje městského správního obvodu bude v další variantě metodiky jistě vhodné zabývat se ještě podrobněji některými oblastmi života městského organismu, jako je obchodní síť, služby, doprava, a věnovat také ve větší míře pozornost speciálním problémům např. starých lidí, osamělých občanů, matek s dětmi.

Škoda, že tato podnětná práce je v ČSSR dostupná jen v omezené míře. Mohla by pracovníkům výzkumu i orgánům místní územní správy poskytnout mnoho podnětů, jak dále zefektivňovat složitý proces řízení socialistické společnosti.

Jana Filáčková

P. S. Zadirako: Zapadnogermanskaja buržuaznaja sociologija na službe antikommunizma (Západoněmecká buržoazní sociologie ve službách antikomunismu)

Moskva, Izd. Vysšaja škola 1973, 112 s.

Hluboká marxisticko-leninská analýza a pozitivní překonávání buržoazní sociologie patří dnes mezi základní úkoly sovětských sociologů. Vedle globálních, širokých pohledů na buržoazní sociologii jako celek přibývají nyní studie a práce zabývající se jednotlivými obory nebo národními specifiky sociologie kapitalistického světa.

Práce sovětského autora P. S. Zadiraka byla doporučena ministerstvem vysokého a středního odborného vzdělávání SSSR jako učební materiál ze sociologie pro studenty filosofických fakult universit. Svým obsahem však překračuje toto určení přinejmenším ve dvojnásobném směru. Především v tom, že autor se nedrží tradice a svérázným způsobem nejen kritizuje, ale i rozbíjí apologetický systém názorů západoněmeckých sociologů. Opírá se přitom o dokumenty z porad komunistických a dělnických stran. XXIV. sjezdu KSSS a uvá-